

Muhammet Emin ALTINIŞIK, Hikâye-i Cihân Şâh (İnceleme-Metin). Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2023, ISBN: 978-625-6470-34-7, 189 sayfa.

Sena Yağmur EKİN¹

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum, Türkiye

Öz

Binbir Gece Masalları ihtiva ettiği hikâyeler ile dünya edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Çerçeve hikâye tekniği ile kaleme alınan hikâyelerin karakteri ve anlatıcısı Şehrazat, her gece krala bir hikâye anlatarak hayatta kalmaya çalışır. Şehrazat'ın hikâye etmesi esasına dayanarak gelişen yüzlerce hikâye pek çok anlatıya kaynaklık etmiştir. Türk yazılı ve sözlü kültüründe de karşımıza çıkan bu hikâyelerden *Camasbname* (Şahmaran) adlı hikâye 15. yüzyılda Abdi Musa tarafından mesnevi olarak tercüme edilmiştir. Bu çeviride yer alan Cihân Şâh adlı hikâyenin kaynağı da dolayısıyla *Binbir Gece Masal* külliya'dır. Ele alınan eserde Cihân Şâh hikâyesi âşık tarzı halk hikâyesi formunda yeniden düzenlenmiştir. Bu çalışmada eser incelenerek bölümleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Binbir Gece, Cihân Şâh Hikayesi, masal

Abstract

The Thousand and One Nights or the Arabian Nights has an important place in world literature with the stories it contains. Scheherazade, the character and narrator of the stories written with the frame story technique, tries to survive by telling a story to the king every night. Hundreds of stories developed on the basis of Scheherazade's storytelling have been the source of many narratives. One of these stories, *Camasbname* (Shahmaran), which also appears in Turkish written and oral culture, was translated as a masnavi by Abdi Musa in the 15th century. The source of the story named Cihân Şâh in this translation is therefore the Thousand and One Nights Tales corpus. In the work under consideration, the story of Cihân Şâh has been rearranged in the form of a minstrel style folk tale. In this study, the work is analysed and information about its parts is given.

Keywords: The Thousand and One Nights, Cihân Şâh Story, tale

Geliş Tarihi/Received:21.03.2024
Kabul Tarihi/Accepted:13.04.2024
Yayın Tarihi/Publication Date: 24.04.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Sena Yağmur EKİN
aktemursena@hotmail.com

Atif: Ekin, S.Y. (2024). Muhammet Emin ALTINIŞIK, Hikâye-i Cihân Şâh (İnceleme-Metin). Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2023, ISBN: 978-625-6470-34-7, 189 sayfa. *Culture and Civilization*, 6, 47-50.

Cite this article: Ekin, S.Y. (2024). Muhammet Emin ALTINIŞIK, Hikâye-i Cihân Şâh (Review-Text). Erzurum: Fenomen Publishing, 2023, ISBN: 978-625-6470-34-7, 189 pages. *Culture and Civilization*, 6, 47-50.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Eser, *Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm, Sonuç, Sözlük, Kaynaklar ve Tıpkıbasımdan* oluşmaktadır. Dört alt başlığın yer aldığı girişte halk hikâyesi ve âşık tarzı halk hikâyesi hakkında bilgi verilmiş, ardından Cihân Şâh hikâyesinin kaynağı, varyantları ve eserle ilgili daha önce yapılan çalışmalara değinilmiş ve eserin nüsha tavsifi yapılarak hikâye özetlenmiştir. Bu kısımda Binbir Gece Masallarının iki yüz altmış dört masaldan mürekkep bir külliyyatı barındırdığını ve çerçeve hikâye tekniği ile masala bağlı olan diğer masalların zaman içinde musannif veya anlatıcılar tarafından müstakil eserler olarak yazılı ve sözlü ortamlara intikal ettiğini belirten Altınışik, söz konusu anlatıların en bilineninin ise Şahmaran olduğunu aktarır. “Musa Abdi adında bir şair tarafından 1429 yılında manzum olarak Türkçeye tercüme edilen Câmasbnâme, Peygamber Danyal’ın oğlu Camasb’ın başından geçen olaylar ile Şahmaran’ın yanında geçirdiği günlerin anlatıldığı iç içe geçmiş hikâyelerden oluşmaktadır. Bu hikâyeler Bulkiya, Şâh Sahre, Kafdağı, Cihân Şâh, Mürg Şâh, Şâh Peri, Gevhernigin Kalesi, Şems Banu, Kigal Hindi ve Giriftâr-ı Şehrişâh’tır” (s. 8). Altınışik; Cihân Şâh, Mürg Şâh, Şâh Peri, Gevhernigin Kalesi, Şems Banu adlı iç anlatıların bir bütün olarak ele alınıp Cihân Şâh adıyla Türk masal ve hikâyelerine kaynaklık ettiğini söyler: “Âşık tarzı halk hikâyesi formundaki Cihân Şâh hikâyesinin kaynağının, Binbir Gece Masallarında yer alan ‘Cihân Şâh’ın Maceraları’ başlığı ile 531. geceden başlayarak 542. geceye kadar devam eden Cihân Şâh’ın Belkiya’ya anlattığı hikâye olduğu tespit edilmiştir” (s. 8).

Cihân Şâh hikâyesinin eş ve benzer metinleri sıralandıktan sonra ayrıca hikâyenin altı eş ve benzer metnin daha Altınışik tarafından tespit edildiği belirtilmektedir. Hikâyenin Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 5337 numarada kayıtlı olduğu, manzum ve mensur bir yapıya sahip olmasının yanı sıra âşık tarzı halk hikâyesi unsurlarını ihtiva ettiği bilgisi yer alır. Ardından tespit ettiği metinlerin “Nadide Güngör, Nerin Köse, Gülhan Atnur, Hasan Avni Yüksel, Abdullah Karataş” (s. 10-11) tarafından yapılan çalışmalar olduğu bilgisini aktaran Altınışik, hikâyenin şimdilik toplamda yirmi beş eş ve benzer metni olduğunu ifade eder. Bu bölümde son olarak tavsif bilgisi ve hikâye özeti yer almaktadır.

Hikâyenin şekil ve muhteva açısından incelendiği birinci bölümde hikâye ilk olarak dil, üslup ve anlatım açısından değerlendirilir. Eserin temelini nesir kısımlar teşkil etse de rüya motifi ile başlayan manzumeler dizisinin eserin büyük bir yekûnunu tutmuş olduğu bilgisi verilir. Söz konusu şiirlerde yer yer Arapça-Farsça tamlamalara rastlanılmakla birlikte özellikle bu yerler dini kavramların geçtiği (levh ü kalem, arş u kürsi gibi) ve sevgilinin niteliklerinin (serv-i hıramân, meh-pâre gibi) bahsedildiği yerlerdir. Geri kalanların (leyl, nehar, pinhan gibi) günlük hayatta kullanılan ve okuyucu/dinleyicinin kolaylıkla anlayabileceği kelimeler olduğunu söyleyen Altınışik, genel anlamda dilin halkın diline yakın ve oldukça sade olduğunu ifade eder. Mensur kısımlarda kullanılan Arapça-Farsça kelime ve tamlamalar ise gelenekteki klişeler olarak değerlendirilen unsurlardır. Kalıplaşmış ifadelerin kullanımının açıklığı dolayısıyla metnin dilini ağırlaştıran bir husus olmaması mensur kısımların da dilinin sadeliğini ve açıklığını etkilememiştir. Metinde eski Anadolu Türkçesini yansıtan ve Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ağızlarında rastlanan kelimeler olduğu ve hikâyenin sözlü gelenekten yazılı geleneğe aktarıldığı düşüncesini destekleyen ifadeler yer alır (s. 22).

Söz kalıpları bağlamında eldeki yazmanın başının eksik olması sebebiyle başlangıç formelleri bilinmemekle beraber geçiş ve bitiş formelleri hakkında verilen bilgilerden sonra hikâyenin şekil ve muhtevası bağlamında şiirler konuları bakımından sınıflandırılmıştır. Şiirler şekil ve muhteva yönünden “Kahramanın âşık olmasına bağlı şiirler, gurbete hazırlık ve gurbete gitmeye bağlı şiirler, engellere bağlı şiirler, sevgili ile karşılaşma ve nikâha bağlı şiirler, memlekete dönmeye bağlı şiirler, gurbete gitmeye bağlı şiirler, sevgiliye kavuşma ve düğüne bağlı şiirler” şeklinde alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Altınışik, muhteva açısından *Cânşâh’ın Peri Kızı ile Hikâyesi* ile benzerlik gösterdiği için bu bölümde iki hikâyeyi olay örgüsü bakımından karşılaştırmalı olarak verir. Binbir Gece Masallarındaki ilgili hikâyenin metni tamamen düz yazıdan oluşurken incelenen hikâye metninde çok sayıda manzum kısımların olduğu görülür.

Rüya motifinin âşık tarzı halk hikâyesinde önemli bir kurgusal özellik olması yönüyle incelenen Cihân Şâh hikâyesinde bu motifin bulunması, anlatının bu bağlamda âşık tarzı halk hikâyesi formuna dönüşmesindeki en önemli göstergelerden biri olduğu üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla hikâyenin kaynağında olmayıp bu anlatıda karşımıza çıkan rüya motifi hikâye için önemli bir noktadır. Altınışik, bu konu üzerinde durarak eserinde, “hazırlık devresi, rüya, uyanış, ilk deyiş” gibi safhalardan oluşan rüya motifinin planını ve hemen sonrasında Hikâye-i Cihân Şâh’ın rüya motifi planını verir (s. 80).

Halk hikâyelerini incelemek için kahramanın biyografisi etrafında yapısal çözümler ve incelemeler yapılmış ve kahramanın biyografisini çözümlen modeller ortaya konmuştur. Bunların arasında yirmi iki madde ile en kapsamlı çözümler Lord Raglan'ın *Geleneksel Kahraman Kalıbı*'dır. Nerin köse, Lord Raglan'ın yirmi iki maddeden oluşan geleneksel kahraman kalıbı bağlamında Türk halk hikâyeleri için de geleneksel kahraman kalıbı ortaya koyma fikrine istinaden çalışmasında yirmi hikâyeyi inceleyerek Türk halk hikâyelerinin geleneksel Türk kahraman kalıbını dokuz maddede ele almıştır. Bu bağlamda Altınışik, Cihân Şâh hikâyesini Nerin Köse'nin teklif ettiği modele göre çözümlenmiştir.

Hikâyenin motifleri, Stith Thompson'ın *The Motif-Index of Folk-Literature* adlı eserindeki sınıflandırma esas alınarak tespit edilmiştir. Hikâyenin iki ana karakteri Cihân Şâh ile Şemseban Sultan'dır. Türk halk hikâyeciliğinde ataerkil düzenden kaynaklanan erkek kahraman merkezli bir anlatının oluşması ile hikâyenin kurgusu da erkek kahramanın etrafında döner. Yani Altınışik, bu duruma vurgu yaparak hikâyenin de başkahramanının Kâbilistan şehrinin padişahı Tamuz Şâh'ın oğlu Cihân Şâh'ın asli erkek kahraman/âşık olduğunu ifade eder. Erkek egemen karakter hususundan sonra Altınışik, kahramanın soylu sınıfa mensup olmasını da aynı tarihsel bağlamda değerlendirir ve hikâyenin kahramanını bu değerlendirmeler ışığında ele alır. Cihân Şâh'ın doğduktan sonra beslenmesiyle görevli bir cariyesinin olması, yetiştirilmesi için ona lala ve hoca tutulması, mektebe gidip eğitim alması gibi kahraman özelliklerini de "Türk halk hikâyecilik geleneğinde sıkça karşılaşılan kahramanların özelliklerine" (s. 96) sahip olması bağlamında değerlendirir.

Hikâyenin diğer ana kahramanı Şemseban Sultan'dır. Cihân Şâh ile Şemseban Sultan'ın rüya yoluyla birbirlerine âşık olduklarını ifade eden Altınışik, hikâyenin kurgusunun Cihân Şâh'ın sevdiğini araması ve sevdiğine kavuşması üzerine kurulu olduğunu belirtir.

Eserde hikâyenin mekânlarının masallarla benzer olduğu vurgulanır. Altınışik, halk hikâyelerinde mekânların gerçek mekânlardan oluşabileceği gibi masal mekânlarından da oluşabileceğini ifade eder. Mekânı, kahramanın macerasını etkileyen ve geçeceği aşamalara ve zorluklara anlam kazandıran ve hikâyedeki diğer kişiler ile ilişkisini de yansıtmaya bakımından ana unsurlardan biri olarak görür. Hikâyenin geçtiği mekânların sıralanmasının ardından mekânların sembolik anlamlar taşımaları yönüyle Cihân Şâh'ın yolculuğunun bazı aşamalarına da sembolik anlamlar yüklenmiştir (s. 102). Bu bağlamda kahramanın ilk dönüşümünün sinyallerini veren "yuva"dan ayrılması onun karakter gelişimi veya olgunlaşma sürecindeki ilk adımıdır. Onun serüvenini başlatan olay ise ikinci kez ava çıktığında geyiği takip ederek adaya gitmesi durumu ile memleketinden fiziksel olarak uzaklaşmasıdır. Memleketinden uzak kalan kahraman, zorluklarla sınanarak ancak uzun zaman sonra evine dönebilir. Dolayısıyla mekânlara, hem hikâye kahramanının geçmesi gereken sınavlar veya aşması gereken zorluklar açısından hem hikâyenin aksiyonunu belirlemesi yönüyle yolculuğuna anlam katan metaforik değer olarak vurgu yapılmıştır.

Anlatıda vaka zamanı belirsiz olsa da kahramanın doğumundan sevgilisine kavuşmasına kadar geçen süre belli bir zaman içinde verilmiştir. Bunlar genellikle formülistik sayılar (dokuz ay, kırk gün, yedi yıl) ve süreci ifade eden (bir sene, üç gün, bir iki gün, bugün, yarın, cuma akşamı gibi) kelime ve kelime grupları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde son olarak ele alınan unsur kültürel hayattır. Altınışik, tespit ettiği halk kültürü unsurlarını bu başlık altında incelemiştir. Cihân Şâh'ın karakter özellikleri bağlamında -padişah oğlu olması ile ona sağlanan şartlar ve ait olduğu sınıf gibi- hikâyede kahramanın çocukluk çağıyla ilgili ayrıntılara yer verilmesi ile kültürel hayat hakkında bazı değerlendirmelerin yapılabileceği belirtilir. Geçiş törenleri bağlamında nikâh kıyılması ve kırk gün düğün yapılması sosyal ve kültürel hayatı yansıtmaya bakımından önemlidir. Aile ve töre düzeni hususunda Cihân Şâh ile Şemseban Sultan'ın nikâhları üzerinden değerlendirmelere "Onların nikâhlarının hem Murg Şâh'ın ülkesinde hem Cihân Şâh'ın memleketinde kıyılması sonrası kızın söz konusu evlilik için kendi ailesinin rıza ve onayını istemesi" örnek gösterilebilir (s.105). Kurbanların kesilip açların doyurulması gibi unsurlar da sosyal devlet anlayışının göstergesidir. Ayrıca Tamuz Şâh'ın evlilik hediyesi olarak saray yaptırması geleneğin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

İncelenen eserin ikinci bölümü ise hikâyenin çeviri yazı metnine ayrılmıştır. Burada metnin çeviri yazımında takip edilen yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre Altınışik, Hikâye-i Cihân Şâh'ın Latin harflerine aktarımı esnasında Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 5337 numarada kayıtlı olan tek yazma eserin esas alındığını belirtmiştir. Ayrıca ağız özelliklerinin yansıtıldığı kelimelerin aktarım sırasında metindeki yazımının esas alındığını ifade ederek imla ve kelime hatalarını düzeltmek adına metin tamirine başvurduğunu söylemiştir. Bu bölümün ardından eser,

sonuç, sözlük, kaynaklar ve metnin tıpkıbasımı ile tamamlanmıştır.

Sonuç

Eser, farklı bir kültüre ait olan Cânşâh/ Cihân Şâh masalının Türk masal ve halk hikâyelerine kaynaklık etmesiyle Türk kültür dairesine girmiş ve yeni bir formda düzenlenerek Türk anlatı geleneği içindeki yerini almıştır. Sonuç olarak Hikâye-i Cihân Şâh, Binbir Gece Masallarındaki Cânşâh masalının Türk halk edebiyatının âşıklık geleneği ile yeniden harmanlanarak âşık tarzı halk hikâyesine dönüşmüş bir örneğidir.

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*

Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*

Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest: *The author has no conflicts of interest to declare.*

Financial Disclosure: *The author declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

Altınışik, M.Emin. (2023). *Hikâye-i Cihân Şâh (inceleme-metin)*. Fenomen Yayıncılık.